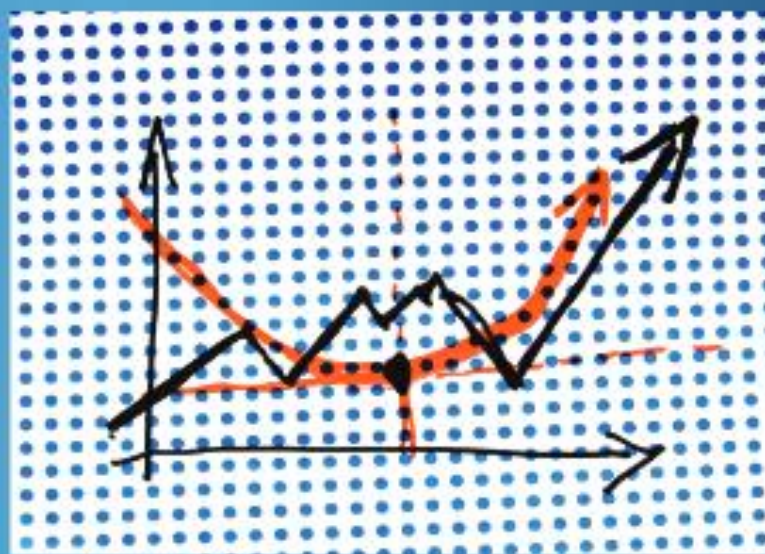

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857- 7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2017 YEARBOOK

ГОДИНА 9

VOLUME XIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2017**

YEARBOOK

ГОДИНА 9

VOLUME XIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Трајко Мицески

Издавачки совет	Editorial board
Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Елена Софијанова	Prof. Elenica Sofijanova, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Благница Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц. д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор	Editorial staff
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник	Managing & Editor in chief
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување	Language editor
Даница Гаврилоска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)

Техничко уредување	Technical editor
Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација	Address of editorial office
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ 66	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фак 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R. of Macedonia

**СОДРЖИНА
CONTENT**

Никола Мицевски, Проф. д-р Трајко Мицевски УНАПРЕДУВАЊЕ НА УПРАВУВАЊЕТО СО ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ВО ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА	7
Стефан Стаменков, Проф. д-р Трајко Мицевски ПРИМЕНА НА ЕМОЦИОНАЛНОТО ЛИДЕРСТВО ВО РАКОВОДЕЊЕТО СО ФОКУС НА СИТУАЦИИ НА ПРОМЕНИ И КРИЗИ	33
Ивана Лежкова, Проф. д-р Трајко Мицевски МОТИВИРАЊЕ НА ВРАБОТЕНИТЕ И НИВНО ЗАДРЖУВАЊЕ НА РАБОТНИТЕ МЕСТА	59
Даниела Гунчева, Проф. д-р Ристо Фотев МЕРКИ ЗА ПОДРШКА НА МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	89
Проф. д-р Елена Софијанова, проф. д-р Ристе Темјановски, Дарко Андроников, Зоран Коштанов МЕНАџЕРСКИОТ ИНФОРМАТИВЕН СИСТЕМ ВО КОРЕЛАЦИЈА СО ЕЛЕКТРОНСКИОТ ИНФОРМАТИВЕН СИСТЕМ	99
Златка Ефремова, проф. д-р Јанка Димитрова ИНИЦИЈАЛНА ЈАВНА ПОНУДА НА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ (ИЈП)	109
Доц. д-р Благоја Колева, доц. д-р Емилија Митева Кацарски, Верица Маркова АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИТЕ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЕФИКАСНОСТА НА РАБОТЕЊЕТО НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА	131
Доц. д-р Тамара Јованов МАРКЕТИНГОТ И ВРСКАТА СО ПОТРОШУВАЧИТЕ	141

Проф д-р Стефан Габер, Ивана Димовска УПРАВУВАЊЕ СО КРЕДИТЕН РИЗИК -СУШТИНА, ПОТРЕБА, ЗНАЧЕЊЕ И ПОЛИТИКА НА УПРАВУВАЊЕ СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК	163
Проф д-р Стефан Габер , Ивана Димовска БАЗЕЛСКИ СПОГОДБИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ УПРАВУВАЊЕТО СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК	171
Љупка Ташевска, проф д-р Илија Груевски ПРИМЕНА НА ОДРЕДЕНИ ТЕХНИКИ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЗАЛИХИ НА ХИПОТЕТИЧЕН ПРИМЕР.....	181

УПРАВУВАЊЕ СО КРЕДИТЕН РИЗИК СУШТИНА, ПОТРЕБА, ЗНАЧЕЊЕ И ПОЛИТИКА НА УПРАВУВАЊЕ СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК

Стеван Габер¹, Ивана Димовска²
Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Краток извадок

Во банкарското работење значаен фактор за водење успешна деловна политика на една современа банка е управувањето со кредитниот ризик. Управувањето со кредитниот ризик може да се дефинира како множество составено од превземни деловни мерки и одлуки во функција на намалување или целосно елиминирање на ризикот. Целта на управувањето со кредитниот ризик е банката да може непречено да ги извршува своите обврски со прифатливо ниво на ликвидност, приходи и трошоци овозможено од квалитетното кредитно портфолио. Политиката на управување со кредитниот ризик опфаќа значителен број на организациски аспекти, кои се однесуваат на јасно дефинираната хиерархија и нивоата на одлучување, имплементација на кредитите како и дефинирање на процедури за управување на наплата на каматата и главницата, контрола и следење на целиот кредитен процес.

Клучен фактор за успешно управување со кредитниот ризик на банките е стабилноста на макроекономското опкружување.

Клучни зборови: *банкарски ризици, стратегија, деловна политика, мерки, минимизирање на ризик, диверзификација.*

1) Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Економски факултет, ул. „Крсте Мисирков“ бр.10-А, Штип, Р.Македонија stevan.gaber@ugd.edu.mk

2) Студент на постдипломски студии, насока Финансии и банкарство, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, ivana.208567@student.ugd.edu.mk

CREDIT RISIK MANAGEMENT ESSENCE, NEED, IMPORTANCE AND POLICY OF CREDIT RISIK MANAGMENT

Ass. Prof. Stevan Gaber, Master student Ivana Dimovska
Faculty of Economics, “University Goce Delcev”, Shtip

Abstract

In banking operations, an important factor in leading a successful business policy of a contemporaneous bank is the credit risk management. Credit risk management can be defined as a set comprised of pre-empted business measures and decisions in the function of reducing or eliminating the risk. The objective of credit risk management is to enable the bank to smoothly perform its obligations with an acceptable level of liquidity, income and expenses provided by the quality loan portfolio. The credit risk management policy covers a significant number of organizational aspects that relate to a clearly defined hierarchy and decision levels, the implementation of loans as well as defining procedures for managing the collection of interest and principal, the acquisition and monitoring of the whole credit process.

A key factor for successful credit risk management is the stability of the macroeconomic environment.

Key words: *banking risks, strategy, business policy, measures, minimizing risk, diversification.*

Вовед

Неизвесноста е главна карактеристика на банкарското работење. Банките секојдневно се изложени под влијание на најразлични видови ризици особено во поново време кога со зголемен интензитет се развива и усовршува современото банкарство и специфични банкарски производи. Еден од многуте ризици на кои се изложени банките е кредитниот ризик кој ја носи титулата „главен ризик“ во банкарското работење.

Во практиката добро се познати техниките за управување со кредитниот ризик, имајќи го предвид тоа дека периодот од 70-тите години па наваму е период на развој на банкарството проследено со големи електронски, техничко-технолошки и други достигнувања и денес техниките за управување со ризик се доведени до совршеност.

Успешноста и неуспешноста на банките зависи од начинот на кој се третираат ризиците, односно навремено идентификување и преземање

соодветни корективни мерки за заштита и минимизирање на ризиците. Целиот процес на управување со ризиците особено со кредитниот ризик е сложен и практично тој е содржан од пакет на активности кои треба да се преземат, а услов за успешно извршување е компетентно образование, висок степен на стручност и инвентивност кај менаџментот одговорен за управување со ризиците. Управувањето со кредитниот ризик бара следење на екстерните промени во политичкото и деловно опкружување од страна на банкарскиот менаџмент и до одреден степен да се предвидат идните движења. Банкарскиот менаџмент во ситуација на драстични промени во деловното опкружување мора да биде подготвено за итна реакција со цел да изврши промена на стратегијата и политиката што се применува при управувањето со ризикот, земајќи го предвид и тоа дека политиката и стратегијата како дел од системот на управување со ризикот мора да биде во соогласност со законите и подзаконските акти кои го регулираат работењето на банките.

Кредитниот ризик е тесно поврзан и со другите видови ризици - оперативниот, каматниот, валутниот, па така со управувањето на кредитниот ризик индиректно се управува и со другите погоре споменати ризици. Кредитниот ризик е многу значаен за секоја банка со оглед на тоа што нејзината актива во поголем дел е составена од кредити. Токму поради тоа што активите на банките содржат разни кредити треба да се стави акцент на третманот на кредитниот ризик. Поради несоодветен третман на кредитниот ризик и негово занемарување од страна на банкарскиот менаџмент може да се нарушат репутацијата и имиџот на банката, како и да дојде до загрозување на ликвидноста, солвентноста и да бидат загрозени сите останати клиенти на банката.

1. Суштина, потреба и значење на управување со кредитниот ризик во банките

Секоја банкарска институција од современ тип има дефинирано своја деловна политика што ќе ја применува во идното работење, а дел од таа политика е и управувањето со кредитниот ризик. Иднината носи неизвесности, па банката не треба да донесува одлуки кои се темелат на претпоставки, и да ги игнорира ризиците, бидејќи како последица на тоа би се соочила со намалување на заработката и загрозување на нејзината профитабилност. Управувањето со ризиците е скап процес и носи трошоци за банката, па тие трошоци се компензираат така што се вклучени во цената што ја плаќаат клиентите за банкарските производи.

Управувањето со кредитниот ризик ако се развие до ниво да има влијание врз деловните одлуки на банката тогаш е значаен фактор за успех.

Банката, без оглед на тоа дали има јасна перцепција за идните и сегашните ризици, мора да ги донесе деловните одлуки, односно управувањето со кредитниот ризик само ќе помогне во процесот на донесување на одлуки но нема и да го моделира.

Менаџментот мора доволно добро да ги познава ризиците за да ги вреднува и оцени истите, со што би се заштитила банката од настанување на идни трошоци и истите би ги префрлила на товар на клиентите. Управувањето со кредитниот ризик како во рамките на севкупните банкарски ризици има особено значење за успешно реализирање на повеќе функции во рамките на банкарското работење и тоа:³

- а) Во имплементирањето на деловната стратегија на банката;
- б) Во развојот на конкурентските предности на банката;
- в) При мерење на адекватноста на капиталот и солвентноста;
- г) Како помош во донесувањето на деловни одлуки;
- д) Како помош при определувањето на цената на банкарските производи;
- е) При известување и контрола на ризиците;
- е) За управувањето на одделните портфолија во банката.

2. Политика на управување со кредитниот ризик

Покрај многуте видови ризици, кредитниот ризик во праксата е најчеста причина за пропаѓање на банките, па затоа банкарските регулатори овој вид на ризик го ставаат на посебно место. Банкарските регулатори пропишуваат низа од мерки како дел од јасно дефинираната политика за управувањето со кредитниот ризик и нивната цел е утврдување на потенцијалниот и постојаниот ризик присутен во сите кредитни активности. Политиката на управување со кредитниот ризик е процес составен од дефинирање мерки и утврдување на параметри со кои ќе се ограничи, следи и контролира кредитниот ризик.

Специфичните мерки за управување со кредитниот ризик ги опфаќаат следните начела:⁴

- намалување или ограничување на кредитниот ризик;
- класификација на активата;
- резервација за потенцијалните загуби.

Во првиот сет од политики се вклучени оние мерки кои се насочени

3) Bessis J., (1998), "Risik management in banking" Johan Willey & SonsLtd, Baffins Line, England, str.24;

4) Hennie van Gireuning, Bratanovic, B.,S., (2006), "Analiza I upravuvanje bankovnim rizicima", Zagreb;

кон ограничување и намалување на кредитниот ризик. Тие се:

- кредитирање на поврзани страни или преголема изложеност;
- дефинирање на политики за концентрација и големата изложеност;
- соодветна диверзификација.

Во вториот сет од политики се вклучени политиките за класификација на активата на банката. Под класификација на средствата на банката се мисли на класифицирање на активните биланси и вонбилансни ставки.

Третиот сет ги вклучува политиките на резерви за загуба, односно нивото на обезбедените загуби да ги покрива антиципираните загуби се однесува на сите други средства изложени на загуба, а не само од портфолиото на заеми.

Политиката на управување со кредитниот ризик опфаќа значителен број на организациски аспекти кои се однесуваат на јасно дефинираната хиерархија и нивоата на одлучување, имплементација на кредитите, како и дефинирање на процедури за управување на наплата на каматата и главницата, контрола и следење на целиот кредитен процес. Банкарскиот менаџмент треба да воспостави квалитетен систем за известување на банката кој ќе подготвува навремени и точни извештаи за нејзината кредитна изложеност, со цел да се оствари успешен мониторинг и контрола на кредитниот процес. Многу е важно банките да прават навремено обелоденување на извештаите кои ја покажуваат нејзината кредитна изложеност и врз основа на тие извештаи другите заинтересирани субјекти да направат супервизија и да ја оценат финансиската состојба на банката. Согласно со препораките на Базелскиот комитет за банкарска супервизија, регулаторните власти ги дефинираат принципите на обелоденување поврзани со солиден кредитен ризик.

2.3.1. Политика за намалување или ограничување на кредитен ризик

А) Политика на концентрација и голема изложеност

Целта на оваа политика е да се спречат банките прекумерно да се потпираат на поголем кредитокорисник или група кредитни корисници, со цел да им се оневозможи да го диктираат работењето на банките. Регулаторите претпазливо го пропишуваат износот кој банките го инвестираат на поединечен субјект или поврзани групи на субјекти, кој не треба да е поголем над износот кој претставува пропишан процес од резервите и капиталот на банката.

Супервизорите на банката имаат цел со својата моќ и позиција да ги заштитат интересите на депозиторите преку контрола на кредитната изложеност на поединечната банка и воопшто одржување стабилност на целокупниот банкарски сектор. Некои земји пропишуваат лимити на изложеност кон еден клиент од 10-25 % од капиталот, а според Базелскиот комитет за банкарска супервизија максимум достигнува 25 % со можност за негово намалување, доколку е можно до 10 %.⁵

Во Република Македонија изложеноста на банката кон секое поединечно лице ги вклучува сите билансни и вонбилансни побарувања на банката од тоа лице и вложувањата во хартии од вредност издадени од тоа лице. Под терминот „поединечен клиент“ се подразбира правно лице или поединец или поврзана група на кои е изложена банката. Поединечните клиенти кои се меѓусебно поврзани директно или индиректно можат да контролираат други клиенти најчесто преку право на глас од најмалку 15-20 %. Во практиката доколку банката е премногу изложена кон одреден клиент или група клиенти автоматски значи дека таа ги поддржува и најчесто банките не се објективни со проценката на ризиците поврзани со тие клиенти.

Доколку станува збор за големи корпоративни клиенти, банкарските кредитни службеници мора да посветат особено внимание на компетентноста и комплексноста на информациите за должникот, постојано да ги следат должниците и да утврдат дека истите ги извршуваат своите обврски кон банката. Доколку банкарските службеници се посомневаат дека некој надворешен настан влијае врз кредитната способност на должникот, веднаш треба да реагираат со подетално истражување на должникот и должни се да го известат повисокото ниво на хиерарија за управување со ризици. Изложеноста на банката на тесна географска област или на еден сектор на стопанството е друга големина на концентрацијата на ризикот. Банката може да претрпи голема материјална штета поради неуспехот на неколку клиенти предизвикани од исти фактор во конкретна индустрија или регион. Во различни сектори во стопанството многу тешко може да се оцени изложеноста на банката, бидејќи банките поседуваат систем за известување кои не произведуваат такви информации.

Б) Политика на кредитирање на поврзани субјекти

Доколку банката позајмува на поврзани субјекти, а тие поврзани субјекти вклучуваат главни акционери, здружени компании, извршни функционери, директори и сл. може да ја зголеми својата кредитна

5) Согласно со Одлуката за лимитите на изложеност (февруари 2008 година), вкупната кредитна изложеност на едно лице кај секоја од македонските банки не смее да надмине 25 % од сопствените средства на банките.

изложеност, а тие поврзани субјекти би можеле да влијаат врз процесот и политиката на донесувањето на одлуките поврзани со одобрувањето на кредити. Во повеќето земји регулаторните тела пропишуваат лимити за кредитирање на поврзаните субјекти со пропишување дека вкупното позајмување не смее да го надмине определениот процент од вкупниот гарантиран капитал или од основниот капитал на банката. Во земјите во кои нема пропишан таков лимит од страна на регулаторните тела сите заеми одобрени на поврзаните субјекти потребно е да бидат одобрени од бордот на директори.

В) Политика на диверзификација

Банката со цел да се заштити од негативното влијание на кредитниот ризик треба да ја утврди пожелната диверзификација преку својата кредитна политика. Диверзификацијата на кредитен ризик може да се изврши по клиенти, според рочноста на пласманите, според кредитниот пласман и регионална диверзификација.

Заклучок

Кредитниот ризик е основен ризик во банкарското работење и претставува можност кредитите заедно со каматата да не бидат вратени од страна на должниците во договорените и доспееани рокови, и условите утврдени во договорите за заем. Оттука произлегува тврдењето дека значаен фактор за водење успешна деловна политика на една современа банка е токму управувањето со кредитниот ризик. Управувањето со кредитниот ризик може да се дефинира како множество составено од преземни деловни мерки и одлуки во функција на намалување или целосно елиминирање на ризикот. Целта на управувањето со кредитниот ризик е банката да може непречено да ги извршува своите обврски со прифатливо ниво на ликвидност, приходи и трошоци овозможено од квалитетното кредитно портфолио.

Доколку менаџментот на банката го занемарува, потценува и погрешно го третира кредитниот ризик би можело да дојде до загрозување на солвентоста, ликвидноста и стабилноста на банката со истовремено нарушување на имиџот и репутацијата на банката во очите на јавноста. Затоа треба да се имплементираат добро проверени техники со кои ќе се направи прецизна и точна проценка на видот и интензитетот на ризикот што се јавува.

Користена литература

- Арсовски. Д., (1998), „Управување со банкарски ризици“, Универзитет „Св.Кирил и Методиј“, Скопје,
(докторска дисертација)
- Bessis J., (1998), “Risik management in banking” Johan Willey & SonsLtd,
Baffins Line,England
- Barjaktarovic, L., (2009) “Upravuvanje risikom”, Univerzitet Singidunum-
Beograd, kniga
- Greuning van, H., Bratanovic Brajovic, S., 2006, “Analiza i upravljanje
bankovnim rizicima”, Zagrebačka škola ekonomije i management, kniga
- Мацова В. (2010), „Управување со кредитниот ризик во комерцијалното
банкарство“, Центар за банкарство и финансии, Скопје, книга
- Одлука за управување со кредитен ризик – Службен весник на Република
Македонија бр. 50/13, 157/13, 223/15; 30
- Петревски Г. (2008), „Управување со банките“, Универзитет „Св. Кирил
и Методиј“, Економски факултет - Скопје, книга